

Літаратуразнаўства

УДК [821.161.3:82–144] В. Шніп

ЭПІГРАФ У БАЛАДАХ ВІКТАРА ШНІПА

Н. М. Базар,
*аспірант кафедры беларускай
літаратуры і культуры БДПУ*

Паступіў у рэдакцыю 19.04.16

UDC [821.161.3:82–144] V. Shnip

EPIGRAPH IN THE BALLADS OF VIKTOR SHNIP

N. N. Bazar,
*Post-Graduate Student of the Department
of Belarusian Literature and Culture, BSPU*

Received on 19.04.16

У артыкуле разгледжана спецыфіка ўжывання эпіграфа ў паэзіі В. Шніпа (на прыкладзе балады), што дазволіла выявіць інтэртэкстуальнасць і паратэкстуальнасць як два асноўныя тыпы ўзаемадзеяння паміж баладамі В. Шніпа і тэкстамі беларускіх паэтаў.

Эпіграф – асноўны від цытавання ў баладах В. Шніпа. Крыніцай інтэртэкстэм у гэтых вершах паэта стала мастацкая літаратура, пераважна паэзія. Ужытыя адзінкі інтэртэксту – сродкі выражэння міжтэкставых сувязяў, якія адлюстроўваюць зварот да культурных і гістарычных каштоўнасцей.

Асноўная функцыя эпіграфа ў баладах В. Шніпа – інфарматыўная: эпіграф задае тэму, якую працягвае тэкст балады, акрэслівае яго ідэю, фармулюе галоўную думку. Акрамя таго, інтэртэкстэма ў баладах паэта дазваляе раскрыць праблему твора, актывізаваць чытацкую думку, яна выклікае пэўныя асацыяцыі і вызначаецца лаканічнасцю, ёмістасцю, афарыстычнасцю.

Ключавыя словы: эпіграф, цытата, рэмінісцэнцыя, інтэртэкстуальнасць, інтэртэкстуальны знак, паратэкстуальнасць, метазнак, Віктар Шніп.

In the article the specification of use of the epigraph in V. Shnip's poetry (by the example of ballads) is considered, that allows to elicit intertextuality and paratextuality as two main types of interaction between Shnip's ballads and texts of Belarusian poets.

Epigraph is the main type of quotation in V. Shnip's ballads. Fiction, preferably poetry, became a source intertexteme in his poems. The used units of the intertext are the means of expression of intertextual relations which portray the appeal to cultural and historical values.

The main function of the epigraph in V. Shnip's ballads is informative: the epigraph sets the subject which continues the text of the ballad, defines the thought, forms the main idea. In addition, the intertexteme in ballads of the poet allows to reveal the work problem, to activate reader's thought, it causes certain associations and is characterized by laconicism, content, aphoristic character.

Keywords: epigraph, quotation, reminiscence, intertextuality, intertextual sign, paratextuality, metacharacter, Victor Shnip.

У большай ці меншай ступені ў творчасці кожнага сучаснага пісьменніка прысутнічаюць звароты да вядомых папярэднікаў, дзеячаў нацыянальнай гісторыі і культуры, да іх творчасці, іх заслуг перад народам. Віктар Шніп – адзін з тых сучасных паэтаў, хто ў сваіх творчых пошуках час ад часу звяртаецца менавіта да іх мастацка-літаратурнай спадчыны. Для ўзмацнення вобразнасці выказанай думкі паэт у вершаваных творах ужывае цытаты беларускіх пісьменнікаў, часта выказванні класікаў беларускай літаратуры. У большасці выпадкаў – гэта вершаваныя ці празічныя радкі напісаных у першай палове XIX ст. твораў. Вельмі яркая гэта бачна на прыкладзе эпіграфаў, што В. Шніп выкарыстоўвае ў баладах. Менавіта розныя аспекты прымянення эпіграфа ў баладах пісьменніка дазваляюць

акрэсліць асобныя задачы, якія вырашаюцца ў артыкуле: 1) вызначыць мэтазгоднасць ужывання эпіграфаў у гістарычных баладах В. Шніпа; 2) выявіць тыпы ўзаемадзеяння паміж тэкстамі В. Шніпа і беларускіх паэтаў, якія фарміруюцца са з'яўленнем эпіграфаў.

Па вызначэнні літаратуразнаўцы В. Рагойшы, эпіграф («ад грэчаскага *epigraphē* – надпіс) – цытата, крылатыя словы, што ставяцца пасля загаловка ці перад асобнымі раздзеламі і выяўляюць іх змястоўную сутнасць» [1, с. 107–108]. А наўмыснае ці міжвольнае ўзнаўленне пісьменнікам ці паэтам вобразаў, асобных выказванняў ці рытміка-сіntaxічных канструкцый іншых аўтараў ужо па сваёй сутнасці з'яўляецца рэмінісцэнцыяй. Згодна са «Слоўнікам агульнага і параўнальнага літаратуразнаўства», рэмініс-

цэнцыя – разнавіднасць запазычання, прытое-нае (незадакументаванае) пасланне ці літаратурная цытата з неназванай крыніцы, своеасаблівая паралель да першатэксту [2, с. 475].

Навукоўцы лічаць, што эпіграфы да твораў з’явіліся ў канцы XIV – пачатку XV ст. Упершыню эпіграф адзначылі ў «Хроніках» Фруасара (1404 г.). Распаўсюджанне ён атрымаў у канцы XVIII – пачатку XIX ст. Даволі часта эпіграф сустракаецца ў творах В. Гюго, В. Жукоўскага, А. Пушкіна, М. Лермантава, А. Блока, Г. Ахматавай, у беларускіх мастакоў слова Ф. Багушэвіча, М. Багдановіча, П. Броўкі, Н. Мацяш, Р. Барадуліна і інш. Выкарыстанне эпіграфу ў паэзіі звязана і з творчай асобай паэта, і са стылем канкрэтнага аўтара. Крыніцамі эпіграфу ў паэзіі з’яўляюцца вусная народная творчасць (прыказкі, прымаўкі, песні), афарызмы вядомых асоб, творчасць пісьменнікаў усіх краін і эпох, таксама як і ўласная творчасць аўтара.

Звернемся да некаторых эпіграфу ў баладах В. Шніпа. У пераважнай большасці з іх паэт аднаўляе рытміка-сінтаксічныя канструкцыі, вядомыя ў творах беларускіх паэтаў. Тым самым ён адсылае чытача не толькі да твора ці творчасці канкрэтнага аўтара, але ад яго і да ўнутранага свету героя таго ці іншага твора. Эпіграф даецца ў вершах адразу пасля загалюка: ён знаходзіцца над тэкстам і суадносіцца з ім як з цэлым. У працы «Інтэртэкст у свеце тэкстаў» Н. Фацеева адзначае, што якраз эпіграф з’яўляецца наступнай ступенню пранікнення ў тэкст пасля загалюка. У баладах В. Шніпа эпіграф выступае ў якасці кампазіцыйнага прыёму, які выконвае ролю экспазіцыі. З яго дапамогай паэт звязвае тэкст з загалюкам і тлумачыць змест цэлага. Дзякуючы такому прыёму ўнутраны сэнс балады напаяняецца дадатковымі значэннямі, высвечваецца іншымі сваімі грамямі.

У большасці выпадкаў балады, дзе ёсць эпіграф, – гэта перш за ўсё балады-прывячэнні вядомым дзеячам беларускай гісторыі і культуры. А ў якасці эпіграфа да іх В. Шніп ужывае цытаты. «Цытаты атрымліваюць новае жыццё, новае прымяненне ў структуры розных твораў. Але разам з тым склад цытаты, яе экспрэсія ўздзейнічае на яе літаратурнае ўжыванне, бывае нават прадвызначае сітуацыю і стылістычныя адценні яе выкарыстання» [3, с. 172].

Даследчыца Н. Кузьміна адзначае, што «цытатыя ў літаратуры прадыктавана ў першую чаргу асаблівасцямі творчага суб’екта, складам яго розуму, традыцый, паэтычнай культурай» [4, с. 117]. Гэта яскрава выяўляецца ў творчасці паэта-інтэлектуала В. Шніпа. Але менавіта ад чытача залежыць успрыманне і інтэрпрэтацыя пададзенай аўтарам твора цытаты. Н. Кузьміна

сцвярджае, што «ўніверсальнай яго (эпіграфа – Н. Б.) функцыяй як у мастацкім, так і не ў мастацкім тэксце з’яўляецца (як у любой цытаце) дыялагізуючая: эпіграф – адзін са спосабаў увядзення іншага пункту гледжання, іншай сэнсавай пазіцыі» [4, с. 148]. Яна дадае, што «дзве асноўныя функцыі эпіграфа – інфарматыўная і формаўтваральная», а «інфармацыя, што ўводзіцца эпіграфам, можа быць двух тыпаў: інфармацыя пра аўтара (творчага суб’екта), які выбірае эпіграф з пэўнай тэкставай і культурнай парадыгмы, і інфармацыя аб наступным за эпіграфам тэксце» [4, с. 148].

Так, «Балада Паўліны Мядзёлкі» адрасуецца выдатнаму дзеячу беларускай культуры: паэта, аўтару публіцыстычных і мемуарных твораў, артысты, кіраўніку харавых і драматычных калектываў, заслужанаму дзеячу культуры БССР. У гэтым творы В. Шніп выкарыстоўвае ў якасці эпіграфа радок з верша Я. Купалы «Снілася дзяўчыне»: «Снілася дзяўчыне... Я. Купала» [5, с. 90] (пасля эпіграфа пазначана імя аўтара, якому належыць цытата). Гэтым самым паэт нагадвае чытачу падзеі 30-х гг. XX ст., калі беларускую артыстку арыштавалі падчас яе лячэння ў Маскве па справе «Саюза вызвалення Беларусі». Даведаўшыся аб арышце Паўліны Мядзёлкі, Я. Купала піша верш «Снілася дзяўчыне»: «Снілася дзяўчыне / Квяцістае поле, / А на яве выйшла – / Палыны, уголле. / Снілася дзяўчыне / Воля і багацтва, / А на яве выйшла – / Няволя, жабрацтва. / Снілася дзяўчыне / Дома жыць да смерці, / А на яве выйшла – / У чужых памерці» [6, с. 156]. У В. Шніпа чытаем: «Снілася дзяўчыне залатое ранне, / Снілася дзяўчыне вечнае каханне» [5, с. 90]. Гэтыя радкі з’яўляюцца рэмінісцэнцыяй на ўвесь згаданы верш Я. Купалы. Сны, што сніла дзяўчына, лірычная гераіня верша беларускага класіка, сугучныя тым снам, што сніла дзяўчына, лірычная гераіня балады В. Шніпа. Тут эпіграф дае падказку чытачу аб тым, пра што пойдзе размова ў вершы. Дзявочыя сны ў пераважнай большасці – сны аб нечым добрым, шчаслівым, аб тым, што хочацца атрымаць і да чаго імкнецца, як мінімум у марах, маладая беларуска. Аднак шматкроп’е ў канцы эпіграфа «Снілася дзяўчыне...» [5, с. 90] дае падставу меркаваць, што не ўсё так хораша, як падаецца на першы погляд: сны і рэальнае жыццё антанімічныя. Беларуская дзяўчына, першая купалаўская Паўлінка, застаўшыся адна, без родзічаў, трагічна пайшла з жыцця, так і не дачакаўшыся выхаду ў свет кнігі сваіх мемуараў «Сцежкамі жыцця». А сны лірычнай гераіні балады В. Шніпа, як і лірычнай гераіні верша Я. Купалы, так і засталіся прыгожымі снамі. Эпіграф-цытата ў «Баладзе Паўліны Мядзёлкі» дыялагічны. Як адзначае Н. Кузьміна, «цытата – працэс энергаабмену паміж прататэкстам

(прататэкстамі) і метатэкстам. Цытата (у шырокім сэнсе) – інтэртэкстуальны знак з высокім энергетычным патэнцыялам, што дазваляе яму перамяшчацца ў часе і ў прасторы інтэртэксту, назапашваючы культурныя сэнсы і тым павялічваючы імпліцытную энергію» [4, с. 99].

Але ў «Баладзе Паўліны Мядзёлкі» палемікі паміж Шніпам і Купалам тут няма: думка, заяўленая ў эпиграфе-цытаце (інтэртэкстуальны знак, метазнак), супадае з пазіцыяй аўтара метатэксту. Выкарыстаны паэтам гэты невялікі інтэртэкстуальны знак адразу засяроджвае ўвагу чытача на асноўным змесце яшчэ не прачытанага ім твора. «Менавіта ў паэзіі, асабліва ў так называемай чыстай лірыцы, літаратурная цытата, яўная ці скрытая, аказваецца найбольш яркім, семантычна і энергетычна ёмкай інтэртэкстуальным знакам» [4, с. 118]. Такія спасылкі для чытача, спецыяльна ўведзеныя В. Шніпам у сваіх тэкстах, узбагачаюць яго балады, робяць іх больш змястоўнымі.

Пэўная цытата і канкрэтная спасылка на першакрыніцу ці ўказанне на аўтара радкоў, як гэта відавочна на прыкладзе эпиграфа да «Балады Паўліны Мядзёлкі», даюць падставу размежаваць цытаты на асобныя класіфікацыйныя групы: цытаты, што суадносяцца з адным тэкстам, і цытаты, што суадносяцца з рознымі тэкстамі. Пра такую асаблівасць мастацкага тэкста піша і Н. Кузьміна: «Прысутнасць у тэксце дзвюх і больш цытатных адзінак можа ўспрымацца як прыём наўмыснага ці ненаўмыснага выдзялення інтэртэксту. У гэтым выпадку цытаты выступаюць як узаемныя актуалізатары. Тут можна супрацьпаставіць дзве класіфікацыйныя групы: цытаты, суадносныя з адным тэкстам; цытаты, суадносныя з рознымі тэкстамі» [4, с. 33]. В. Шніп спецыяльна ўказвае аўтара радкоў, узятых ім у якасці эпиграфа, што сведчыць аб наяўнасці ў гэтых баладах дзвюх цытатных адзінак.

Да «Балады Адольфа Клімовіча» В. Шніп дадае эпиграф: «*Беларусь, твой народ дачакаецца / Залацістага яснага дня... М. Багдановіч*» [5, с. 94]. У вершы М. Багдановіча, назва якога даецца па першым радку, паэт-класік звяртаецца і да сваіх сучаснікаў, і да будучых пакаленняў: «*Беларусь, твой народ дачакаецца / Залацістага, яснага дня. / Паглядзі, як усход разгараецца. / Сколькі ў хмарках залётных агня...*» [7, с. 92]. В. Шніп жа прыгадвае іншае імя – А. Клімовіча, заходнебеларускага грамадска-палітычнага дзеяча, які ў лютым 1953 г. быў прысуджаны да вышэйшай меры пакарання ваенным трыбуналам Маскоўскай ваеннай акругі, а ў красавіку таго ж года расстрэл замянілі на 25 гадоў зняволення. З лагера ў 1956 г. ён вярнуўся ў Вільню, дзе і памёр у 1970 г. У «Баладзе Адольфа Клімовіча» чуваць не толькі думкі і перажыванні паэта аб

лёсе роднай зямлі, але і надзея на тое, што Беларусь дачакаецца, калі ж над ёй нарэшце ўзідзе сонца, як і ўпэўненасць у тым, што яно абавязкова ўзідзе, няхай ён, паэт, і не дачакаецца гэтага ўзыходу: «*Але Беларусь яшчэ за небасхілам, / і ў сэрцы тваім не памерла, і будзе / З табою і ў святы святыя, і ў будзень, / Бо з роду крывіцакага ты – назаўсёды, / Бо рунь зноў праб'ецца з-пад снегу і лёду... / ... і нашы героі, і нашы святыя, / Што верылі: нават калі іх не будзе, / Не знікне Айчына – ёсць крывіцкія людзі...*» [5, с. 95].

У эпиграфах да асобных балад В. Шніп выкарыстоўвае рэмінісцэнцыю на багдановічаўскія творы. Напрыклад, у «Баладзе сцен» паэт згадаў словы М. Багдановіча: «*Што ж будзе, як дрогне, як рухне яна? / Каго пад сабой пахавае?*» [8, с. 74], узятыя з «Песняў беларускага мужыка». Так, тэма народа, яго цяжкага лёсу, горкай долі працягнута В. Шніпам услед за М. Багдановічам. І А. Клімовіч, і М. Багдановіч, і В. Шніп – беларусы, сэрца і душа якіх балела і баліць аб роднай зямлі, аб беларускім народзе, што выразна выяўляецца і ў творчасці і ў грамадскай дзейнасці славутых дзеячаў культуры. Рэмінісцэнцыі на тэмы і вобразы багдановічаўскіх твораў у баладах В. Шніпа актуалізуюць пастаўленыя пісьменнікамі праблемы, даюць матэрыял для новых разваг аб дзейнасці А. Клімовіча ды і многіх іншых змагароў за права беларускага народа на сваю незалежнасць.

Барацьба славуных дачок і сыноў беларускага народа, хваляванні за лёс Беларусі і беларусаў, суперажыванне разам з імі, чаканне, спадзяванне, надзея на лепшае ў лёсе краіны, у лёсе землякоў гучаць у радках шніпаўскіх балад. А цытатныя адзінкі (эпіграфы), што прысутнічаюць у шэрагу гэтых балад, указваюць на перасячэнне тэкстаў сучаснага паэта з тэкстамі яго суайчыннікаў-папярэднікаў на інтэртэкстуальным полі сучаснага літаратурнага працэсу ў Беларусі: «*За родную краіну, звычай і мову, / за гонар грудзю ўставайце. К. Каганец*» [5, с. 60], «*Народ, які меў сваю дзяржаўнасць, / мусіць мець яе зноў... М. Доўнар-Запольскі*» [5, с. 61], «*Беларусь, твой народ дачакаецца / Залацістага яснага дня... М. Багдановіч*» [5, с. 94], «*На Беларусі вада з крыві, / палеткі з курганоў і крыжоў. П. Шукайла*» [5, с. 102], «*Беларусь больш не стане крыжам / Пры дарозе з Хрыстом распятым. С. Дарожны*» [5, с. 107].

Пераважная частка эпиграфаў-цытат належыць тым асобам, каму прысвечана пэўная балада. Напрыклад, вершаваныя радкі К. Каганца паэт выкарыстаў у якасці эпиграфа да «Балады Каруся Каганца», словы М. Доўнар-Запольскага – да «Балады Мітрафана Доўнар-Запольскага», урыўкі з паэзіі С. Дарожнага – да «Балады Сяргея Дарожнага», вершы П. Шукайлы – да «Балады Паўлюка Шукайлы». Разам з тым, як адзначана

вышэй, сустракаюцца эпіграфы-цытаты з беларускіх класікаў (М. Багдановіча, Я. Коласа, У. Караткевіча), ужытыя ў баладах, якія прысвячаюцца іншым дзеячам беларускай гісторыі і культуры.

У большасці балад у якасці эпіграфаў узяты вершаваныя радкі, радзей – радкі праязічныя. Напрыклад, эпіграф да «Балады Францішка Багушэвіча»: «*Яснавяльможнай пані, напэўна, вядома, што яе высакароднаму сыну я абавязаны ўсёй сваёй будучыняй; мабыць, і да сённяшняга дня я абіваў бы без усякай карысці віленскі брук, калі б не ягоная шляхетная дапамога...*» *З ліста Ф. Багушэвіча да А. Карловіч ад 26 жніўня 1865 г., Нежын*» [8, с. 20].

У эпіграфіках утрымліваецца неаднолькавая інфармацыя пра аўтарскі тэкст, які ідзе пасля яго. Напрыклад, караткевічаўскія словы «*На Беларусі Бог жыве*», выкарыстаныя ў якасці эпіграфа да «Балады Турава» [8, с. 17], выяўляюць ідэю твора, даюць зместава-канцэптуальную інфармацыю: Бог любіць беларускую зямлю – і таму «*Беларусь жыве*», бо «*На Беларусі Бог жыве*» [8, с. 17].

Эпіграф, што задае тэму, якую падхоплівае наступны тэкст, утрымлівае таксама зместава-фактуальную інфармацыю. Гэта відаць на прыкладзе эпіграфа да «Балады Паўлюка Шукайлы»: «*На Беларусі вада з крыві, / палеткі з курганоў і крыжоў. П. Шукайла*» [5, с. 102]. П. Шукайла быў расстраляны па прысуду ваеннай калегі Вярхоўнага суда СССР у 1939 г. Ён быў адным з тых грамадскіх актывістаў, прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі, якія сталі ахвярамі палітычных рэпрэсій. Больш паэта за родную краіну, за тысячы загінуўшых, застрэленых, змардаваных у турмах землякоў гучыць у кожным радку балады.

Эпіграф можа мець зместава-падтэкставую інфармацыю, але гэта бывае надзвычай рэдка. І такіх, каб утрымлівалі ў сабе толькі такую інфармацыю, сярод эпіграфаў да балад В. Шніпа мы не знайшлі, аднак зместава-падтэкставая інфармацыя ёсць у эпіграфіках да іншых вершаў паэта. Наогул, часцей за ўсё эпіграф адначасова можа змяшчаць розныя віды інфармацыі.

Эпіграф – гэта асноўны від цытавання ў баладах В. Шніпа. У якасці крыніцы інтэртэксту паэт у першую чаргу выкарыстоўваў мастацкую літаратуру, пераважна, паэзію. Ужытыя адзінкі

інтэртэксту – сродкі выражэння міжтэкставых сувязяў, якія адлюстроўваюць зварот паэта да культурных і гістарычных каштоўнасцей. Зварот да такіх адзінак з’яўляецца асаблівасцю мовы сучаснай беларускай літаратуры ў цэлым і мовы паэзіі В. Шніпа ў прыватнасці.

Эпіграф займае пэўнае месца ў творчасці В. Шніпа. У баладах паэта ён графічна аформлены: знаходзіцца пасля загалова з правага боку на пэўнай адлегласці ад першага радка балады. Тут эпіграфы-цытаты не атрыбуціраваны, у адзінкавых выпадках прамаркіраваны двукосем, некаторыя выдзелены курсівам. Напрыклад, у зборніку «Балада камянёў: паэзія і проза» эпіграф-цытата выдзелены курсівам, імя аўтара даецца без такога выдзялення. У зборніку «Проза і паэзія агню» наадварот: эпіграф-цытата не пазначаны курсівам, курсівам напісана імя яго аўтара. Пасля кожнага эпіграфа ўказана аўтарства, першакрыніца цытаты – дадатковыя звесткі. Дзякуючы гэтаму, чытач, асацыятыўная памяць якога дрэнная, які слаба начытаны і малаадукаваны, вызначае эпіграф і яго першакрыніцу. Чытач-інтэлектуал з лёгкасцю ўстанаўлівае ўсе ланцужкі ўзаемадзеяння тэкстаў, знаходзячы ў творы новыя сэнсы.

Асноўная функцыя эпіграфаў у баладах паэта – інфарматыўная: эпіграф задае тэму, якую далей працягвае тэкст (у «Баладзе Паўліны Мядзелкі» эпіграф: «Снілася дзяўчыне...»); эпіграф вызначае ідэю верша (эпіграф да «Балады Турава» – «На Беларусі Бог жыве». Уладзімір Караткевіч»). Роля эпіграфа заключаецца ў тым, каб выказаць галоўную ідэю і тэму твора. Ён падкрэслівае праблему твора, актывізуе чытацкую думку, выклікае пэўныя асацыяцыі, а таксама вызначаецца лаканічнасцю і афарыстычнасцю.

Выкарыстанне В. Шніпам цытат у якасці эпіграфаў да балад дае падставу сцвярджаць, што паміж яго вершамі і творами беларускіх паэтаў, радкі з якіх ён згадвае ў якасці эпіграфаў, існуюць наступныя тыпы ўзаемадзеяння тэкстаў: інтэртэкстуальнасць (у баладах В. Шніпа прысутнічае як мінімум адзін тэкст) і паратэкстуальнасць (адносіны тэксту да сваёй назвы і эпіграфа). Дзякуючы эпіграфам, В. Шніп мае магчымасць узабагачаць сучасную беларускую эстэтычную думку, арыентаваць сучаснага чытача на лепшыя паэтычныя ўзоры беларускай мастацкай літаратуры.

ЛІТАРАТУРА

1. *Рагойша, В. П.* Літаратурнааучны слоўнік / В. П. Рагойша. – Мінск : Народная асвета, 2009. – 304 с.
2. *Волков, А.* Лексикон загальнага та порівняльнаго літаратурознавства / А. Волков [і інш.] ; кір. проекту А. Волков. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.
3. *Виноградов, В. В.* О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – С. 167 – 258.

REFERENCES

1. *Ragoysha, V. P.* Litaraturaznauchy slounik / V. P. Ragoysha. – Minsk : Narodnaya asveta, 2009. – 304 s.
2. *Volkov, A.* Leksykon zagalnogo ta porivnyalnogo literaturознавства / A. Volkov [i insh.] ; kir. projektu A. Volkov. – Chernivtsi : Zoloti lytavry, 2001. – 636 s.
3. *Vinogradov, V. V.* O yazyke khudozhestvennoy literatury / V. V. Vinogradov. – M. : Goslitizdat, 1959. – S. 167-258.

4. Кузьмина, Н. А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка / Н. А. Кузьмина. – 5-е изд. М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ». – 2009. – 272 с.
 5. Шніп, В. А. Проза і паэзія агню : вершы, аповесць, эсэ / В. А. Шніп. – Мінск : Маст. літ., 2010. – 318 с.
 6. Купала, Я. Поўны збор твораў : у 9 т. / Я. Купала. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1997. – Т. 3 : Вершы, пераклады. – 342 с.
 7. Багдановіч, М. Вершы / М. Багдановіч. – Мінск : «Юнацтва», 1981. – 130 с.
 8. Шніп, В. А. Балада камянёў: паэзія і проза / В. А. Шніп. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 318 с.
4. *Kuzmina, N. A. Intertekst i yego rol v protsessakh evolyutsii poeticheskogo yazyka / N. A. Kuzmina. – 5-ye izd. M. : Knizhnyy dom "LIBROKOM". – 2009. – 272 s.*
 5. *Shnip, V. A. Proza i paeziya agnyu : vershy, apovests, ese / V. A. Shnip. – Minsk : Mast. lit., 2010. – 318 s.*
 6. *Kupala, Ya. Pouny zbor tvorau : u 9 t. / Ya. Kupala. – Minsk : Mastatskaya litaratura, 1997. – T. 3 : Vershy, peraklady. – 342 s.*
 7. *Bagdanovich, M. Vershy / M. Bagdanovich. – Minsk : „Yunatstva“, 1981. – 130 s.*
 8. *Shnip, V. A. Balada kamyanyou: paesiya i proza / V. A. Shnip. – Minsk : Mast. lit., 2006. – 318 s.*

ДІПОЗИТОРИЙ БІЛГА